

Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen

Verspreiding: Algemeen

5 februari 2010

Oorspronkelijke taal: Engels

Comité voor de uitbanning van discriminatie van vrouwen

Vijfenveertigste zitting

18 januari - 5 februari 2010

Slotcommentaar van het Comité over de uitbanning van discriminatie van vrouwen

Nederland

1. Het Comité heeft tijdens zijn 916e en 917e vergadering op 27 januari 2010 de vijfde periodieke rapportages van Nederland en Aruba bestudeerd (CEDAW/C/NLD/5 en Add.1) alsmede de vierde en de vijfde rapportage van de Nederlandse Antillen (CEDAW/C/NLD/4/Add.2 en CEDAW/C/NLD/5/Add.2) (CEDAW/C/SR.916 and 917). De lijst van kwesties en vragen van het Comité is opgenomen in CEDAW/C/NLD/Q/5 en de reactie van Nederland staan in CEDAW/C/NLD/Q/5/Add.1.

Inleiding

2. Het Comité waardeert de vijfde periodieke rapportage van de Staat die partij is. Het Comité neemt met waardering kennis van de indiening van een afzonderlijke rapportage door Aruba en van de twee afzonderlijke rapportages van de Nederlandse Antillen met daarin de aanvullende rapportage waar het Comité in zijn vorige slotcommentaar (CEDAW/C/NLD/CO/4, para. 46) van 2007 om had verzocht. Het Comité geeft voorts blijk van zijn waardering voor de schriftelijke antwoorden naar aanleiding van de lijst met kwesties en vragen die door de voorbereidende werkgroep is aangenomen. Het Comité

waardeert voorts de mondelinge presentatie en de uitleg gegeven naar aanleiding van de mondelinge vragen van het Comité, maar betreurt het dat sommige vragen niet of niet voldoende helder en nauwkeurig zijn beantwoord.

3. Het Comité prijst de Staat die partij is om de hoge delegaties onder leiding van de staatssecretaris voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap van Nederland, de minister van Volksgezondheid en Sociale Ontwikkeling van de Nederlandse Antillen, de minister van Economische, Sociale en Culturele Zaken van Aruba, die tevens deskundigen van verschillende ministeries en departementen van de drie delen van het Koninkrijk omvatten. Het Comité waardeert de constructieve dialoog tussen de delegaties en de leden van het Comité.

Positieve aspecten

4. Het Comité feliciteert Nederland met de opnemings van de financiering van vrouwenrechtenorganisaties in zijn internationale ontwikkelingssamenwerkingsprogramma en met het feit dat gendergelijkheid en de emancipatie van vrouwen nu vast onderdeel uitmaken van al zijn ontwikkelingsactiviteiten. Het Comité spreekt de hoop uit dat Nederland deze voortrekkersrol bij de bevordering van de mensenrechten van vrouwen en gendergelijkheid zal blijven vervullen.

5. Het Comité juicht het grote aantal initiatieven en maatregelen ter bestrijding van huiselijk geweld in alle grondgebieden van het Koninkrijk der Nederlanden toe, waaronder het aannemen in 2009 van de Wet tijdelijk huisverbod en de oprichting in 2002 van een interministeriële werkgroep inzake huiselijk geweld op de Nederlandse Antillen.

6. Het Comité juicht de initiatieven en maatregelen van Nederland toe ter voorkoming en bestrijding van genitale verminking van vrouwen en eerwraak, alsmede de toewijding aan het beschermen van vrouwen tegen discriminatie op grond van seksuele geaardheid, zoals uiteengezet in de inleidende verklaring van de delegatie van de Staat die partij is.

7. Het Comité is verheugd over de oprichting in 2008 van de Task Force Aanpak Mensenhandel in Nederland, de wijziging van het wetboek van strafrecht van Aruba in 2006 waarbij de wetgeving inzake mensenhandel is aangepast aan de internationale normen en de oprichting in 2004 van een werkgroep inzake vrouwenhandel op de Nederlandse Antillen.

Voornaamste terreinen van zorg en aanbevelingen

8. Wijzend op de verplichting van de Staat die partij is alle bepalingen van het verdrag systematisch en voortdurend te implementeren, is het Comité van mening dat de punten van

zorg en de aanbevelingen uit het huidige slotcommentaar prioriteit moeten krijgen van de Staat die partij is. Bijgevolg roept het Comité de Staat die partij is op zich bij de implementatie te concentreren op deze gebieden en in zijn volgende periodieke rapportage verslag uit te brengen van de getroffen maatregelen en de bereikte resultaten. Het roept de regeringen van de Staat die partij is voorts op dit slotcommentaar voor te leggen aan alle betrokken ministeries en andere overheidsinstanties op alle niveaus, met inbegrip van het parlement en de rechterlijke macht, teneinde daadwerkelijke implementatie te waarborgen.

Parlementen

9. Opnieuw bevestigend dat de volledige implementatie van de verplichtingen van de Staat die partij is de primaire taak van de regering is en dat deze daarvoor in het bijzonder verantwoordelijk is, benadrukt het Comité dat het Verdrag bindend is voor alle takken van de overheid en nodigt het Nederland, Aruba en de Nederlandse Antillen uit hun parlementen aan te moedigen overeenkomstig hun procedures de nodige stappen te nemen ten behoeve van de implementatie van dit slotcommentaar en het volgende rapportageproces van Nederland uit hoofde van het Verdrag.

Vorig slotcommentaar

10. Het Comité onderkent dat er relatief weinig tijd zit tussen het aannemen van het vorige slotcommentaar en de bestudering van de implementatie ervan. Het betreurt echter dat sommige punten van zorg die het heeft uitgesproken en aanbevelingen die het na de bestudering van de vierde periodieke rapportage van Nederland (CEDAW/C/NLD/4) in 2007 heeft aangenomen onvoldoende zijn opgepakt. Daartoe behoren onder meer de status van het Verdrag in het nationale rechtsstelsel, de discriminatie van vrouwen door een politieke partij die vrouwen blijft uitsluiten van haar posten, het Nederlandse naamrecht die nog steeds strijdig is met het gelijkheidsbeginsel, een grondbeginsel van het Verdrag, de genderneutrale formulering van het beleid inzake huiselijk geweld, de genderstereotypen wat betreft vrouwelijke immigranten en migranten en vrouwen die behoren tot etnische minderheden, het kleine aantal vrouwen in hoge functies en de salarisverschillen tussen mannen en vrouwen.

11. Het Comité dringt er bij Nederland op aan alles in het werk te stellen om de aanbevelingen die nog niet volledig geïmplementeerd zijn alsmede de punten van zorg genoemd in dit slotcommentaar aan te pakken.

Status van het Verdrag

12. Het Comité betreurt dat de positie van Nederland wat betreft de status van het Verdrag in het nationale rechtssysteem onveranderd is en dat de kwestie van de rechtstreekse toepasselijkheid van zijn bepalingen nog altijd wordt bepaald door de nationale rechtbanken en bijgevolg onderhevig is aan uiteenlopende opvattingen. Het Comité betreurt voorts dat Nederland voor de rechter heeft betoogd dat substantiële bepalingen van het Verdrag niet rechtstreeks van toepassing zijn. Het Comité spreekt opnieuw zijn zorg uit dat het standpunt van de Staat die partij is ertoe leidt dat de rechterlijke macht moet bepalen of een specifieke bepaling rechtstreeks van toepassing is en dat dientengevolge onvoldoende maatregelen zijn genomen om de discriminatie van vrouwen aan te pakken en alle substantiële bepalingen van het Verdrag op te nemen in het nationale recht.

13. Het Comité herhaalt zijn oproep aan de Staat die partij is zijn standpunt te herzien en te waarborgen dat de substantiële bepalingen van het Verdrag volledig van toepassing worden in het nationale recht, overeenkomstig de verplichting van de Staat die partij is maatregelen tegen discriminatie aan te nemen (zoals binnen de SGP) en nationale remedies te voorzien voor schendingen van rechten die in het Verdrag voor natuurlijke personen gewaarborgd worden.

Implementatie van het Verdrag

14. Zich bewust van de constitutionele structuur van het Koninkrijk der Nederlanden met drie onderdelen die op dit moment dezelfde constitutionele status hebben, is het Comité bezorgd over de verschillen tussen de drie onderdelen wat betreft de implementatie van het Verdrag. Het Comité is voorts bezorgd over het ontbreken van adequate mechanismen voor het effectief coördineren en monitoren van de toepassing van het Verdrag in de drie onderdelen.

15. Het Comité benadrukt dat de hoofdverantwoordelijkheid voor de implementatie van het Verdrag ligt bij de Regering van het Koninkrijk der Nederlanden. Gelet op het feit dat het Statuut van het Koninkrijk van 1954 bepaalt dat diverse aangelegenheden gemeenschappelijk moeten worden behandeld door de instellingen van het Koninkrijk en dat daartoe ook het waarborgen van de mensenrechten en fundamentele vrijheden behoort, beveelt het Comité de Staat die partij is aan met name door effectieve coördinatie te waarborgen dat het Verdrag op alle niveaus coherent en consistent wordt toegepast op alle terreinen waarop het Verdrag betrekking heeft.

Bekendheid van het Verdrag en het Facultatief Protocol

16. Het Comité is bezorgd over het feit dat de activiteiten binnen het hele Koninkrijk der Nederlanden om de bekendheid van het Verdrag en het Facultatief Protocol te bevorderen

tamelijk beperkt zijn gebleven, hetgeen blijkt uit het ontbreken van concrete informatie in de rapportages. Het Comité tekent in het bijzonder aan dat vrouwen op Aruba nauwelijks beschikken over informatie over hun rechten. Het vreest ook dat Nederland een nogal beperkte opvatting hanteert van zijn rol bij de bekendmaking van het Verdrag, aangezien het zelden wordt ingeroepen in juridische procedures, hetgeen impliceert dat het Verdrag en de algemene aanbevelingen nauwelijks bekend zijn onder juristen, de rechtsprekende macht en vrouwen zelf. Ook is het Comité bezorgd over het feit dat het Verdrag niet regelmatig wordt gebruikt als centraal juridisch kader voor maatregelen ten behoeve van het bevorderen van de gelijkheid van man en vrouw.

17. Het Comité dringt er bij de regeringen van de Staat die partij is op aan nadere maatregelen te treffen om de bekendheid van het Verdrag, het Facultatief Protocol en de algemene aanbevelingen te bevorderen en erop toe te zien dat er veel bekendheid aan wordt gegeven onder vrouwen en alle stakeholders, met inbegrip van ministeries, parlementariërs, de rechterlijke macht, politieke partijen en het maatschappelijk middenveld teneinde de daadwerkelijke implementatie ervan te bevorderen. Het Comité roept de regeringen voorts op te waarborgen dat het Verdrag en desbetreffende nationale wetgeving integraal deel gaan uitmaken van het juridisch onderwijs en de opleiding van juristen, met inbegrip van rechters, advocaten en officieren van justitie teneinde een cultuur te bewerkstelligen waarin de gelijkheid van vrouwen en non-discriminatie vanzelfsprekend zijn.

Nationaal systeem en gendermainstreaming

18. Het Comité is verontrust over het ontbreken van een centrale strategie en centraal beleid voor de implementatie van alle bepalingen van het Verdrag tussen de verschillende onderdelen van het Koninkrijk. Er bestaan weliswaar nationale systemen op de Nederlandse Antillen en Aruba, maar die zijn volgens het Comité nog steeds op een te laag niveau verankerd binnen de overheid. Het Comité heeft kennisgenomen van de inspanningen van de Staat die partij is de coördinatie te verbeteren van strategieën ten behoeve van gendermainstreaming in het beleid en de programma's van de ministeries. Het is evenwel bezorgd dat het onderzoek naar de genderimpact van wetgeving en beleid en het analyseren van de begroting in termen van gender beperkt blijft. Het Comité stelt tevens vast dat het in Nederland ontbreekt aan consistent beleid ter bevordering van gelijkheid in contractuele regelingen met betrekking tot openbare aanbestedingen.

19. Het Comité roept op tot het ontwikkelen en uitvoeren van een geünificeerde, allesomvattende en overkoepelende nationale strategie en dito beleid voor de implementatie

van het Verdrag binnen het gehele Koninkrijk der Nederlanden. Het Comité roept de Regering van de Nederlandse Antillen voorts op bij de verandering van zijn constitutionele status zijn nationale systeem voor ontwikkeling van vrouwen te actualiseren en zelf allesomvattend beleid ten behoeve van gendermainstreaming te ontwikkelen. Het Comité moedigt Nederland aan het proces ter versterking van zijn nationale systeem voor de aanmoediging van vrouwen voort te zetten en het onderzoek naar de genderimpact van wetgeving, beleid en begrotingsanalyses tussen de verschillende ministeries te systematiseren en in zijn volgende rapportage een overzicht te verschaffen van de voortgang ervan. Het Comité dringt er verder op aan dat Nederland een consistente regeling invoert voor de bevordering van gelijkheid in openbare aanbestedingen.

Non-gouvernementele organisaties

20. Het Comité is zeer bezorgd over de gevolgen van de verschuiving in Nederland van de institutionele financiering van non-gouvernementele vrouwenorganisaties (NGO's) naar projectfinanciering, hetgeen geleid heeft tot de sluiting van diverse expertisecentra op het gebied van gendergelijkheid, mensenrechten van vrouwen en instellingen voor beroepsopleidingen voor vrouwen en organisaties die gespecialiseerd zijn op het gebied van prostitutie en mensenhandel. Ook verontrust het het Comité dat hoewel de schaduw rapportage door NGO's door de Staat die partij is gefinancierd wordt, de NGO's op het gebied van vrouwenrechten slechts in beperkte mate geraadpleegd zijn voor het opstellen van de Nederlandse rapportage en de Emancipatienota van 2007. Het Comité uit zijn zorg over het feit dat NGO's uit Aruba en de Nederlandse Antillen niet in de gelegenheid waren een schaduwrapport te presenteren en dat er bij het opstellen van de rapportage van Aruba geen overleg heeft plaatsgevonden met non-gouvernementele partners.

21. Het Comité wijst de regeringen van de Staat die partij is erop dat een constructieve dialoog met het maatschappelijk middenveld noodzakelijk is voor de effectieve bescherming en bevordering van de rechten van vrouwen. Het Comité roept hen op te waarborgen dat NGO's systematisch worden geraadpleegd bij het formuleren en beoordelen van beleid ten behoeve van gendergelijkheid en ook bij het opstellen van hun volgende periodieke rapportage aan het Comité. Het Comité is een sterk voorstander van de tijdens de interactieve dialoog door de Nederlandse Antillen uitgesproken intentie door NGO's ingediende rapportages te financieren en nodigt ook Aruba uit een dergelijke optie te overwegen. Het Comité dringt er bij Nederland op aan de financiering van organisaties die actief zijn op het gebied van vrouwenrechten, met inbegrip van organisaties van zwarte en migrantenvrouwen,

te heroverwegen teneinde efficiënt bij te dragen aan de voortzetting van de implementatie van het Verdrag.

Tijdelijke bijzondere maatregelen

22. Het Comité betreurt dat er in de rapportages van de Nederlandse Antillen en Aruba geen informatie is verstrekt over de toepassing van tijdelijke bijzondere maatregelen en dat de opvatting van Nederland over het concept van tijdelijke bijzondere maatregelen niet strookt met de interpretatie, zoals omschreven in aanbeveling nr. 25 die het Comité hanteert en dat dergelijke maatregelen niet worden toegepast als een noodzakelijke strategie ter bespoediging van de verwezenlijking van fundamentele gelijkheid tussen mannen en vrouwen op alle terreinen van het Verdrag.

23. Het Comité moedigt alle regeringen van de Staat die partij is aan de desbetreffende functionarissen bewust te maken van het concept van tijdelijke bijzondere maatregelen zoals omschreven in algemene aanbeveling nr. 25 van het Comité. Het Comité adviseert de regeringen verschillende tijdelijke bijzondere maatregelen toe te passen op gebieden waar vrouwen ondervertegenwoordigd zijn of in een achtergestelde positie verkeren en waar nodig aanvullende middelen te verschaffen om de ontwikkeling van vrouwen te bespoedigen.

Het Comité beveelt de regeringen voorts aan ze toe te passen in zowel de publieke als de private sector.

Stereotypen en culturele praktijken

24. Het Comité is bezorgd over het feit dat ingesleten, traditionele stereotypen over de rollen en verantwoordelijkheden van vrouwen en mannen blijven bestaan en dat het erg weinig informatie heeft ontvangen over de maatregelen die zijn genomen om deze stereotypen uit te bannen. Het Comité is ook verontrust over het feit dat in de in 2007 door Nederland aangenomen Emancipatienota nauwelijks melding wordt gemaakt van de rol van mannen bij de emancipatie van vrouwen. Het Comité is onverminderd bezorgd over de hardnekkige gendergerelateerde stereotypen ten aanzien van zowel vrouwelijke als mannelijke immigranten en migranten, die worden afgeschilderd als achterlijk en er traditionele opvattingen over vrouwen op na zouden houden en hun het recht op volledige ontplooiing zouden ontzeggen. Het Comité blijft bezorgd over het gebrek aan onderzoek naar de gevolgen van deze gendergerelateerde en raciale stereotypen voor de daadwerkelijke implementatie van alle bepalingen van het Verdrag.

25. Het Comité roept de Staat die partij is op zijn inspanningen om stereotype beelden en opvattingen ten aanzien van de rollen van mannen en vrouwen in gezin en maatschappij uit te bannen in overeenstemming met de artikelen 2 (onder f) en 5 (onder a) van het Verdrag te intensiveren. Daartoe behoort het ontwikkelen van aanvullende programma's om genderstereotypen gecombineerd met discriminatie op andere gronden aan te pakken, bijvoorbeeld ras, seksuele geaardheid en handicaps, en het overheidsbeleid met name op het gebied van migratie en integratie kritisch te onderzoeken en gerichte programma's op het gebied van gendergelijkheid op te zetten voor het onderwijs en trainingen voor leerkrachten. Het Comité roept alle regeringen op de genomen maatregelen periodiek te toetsen op hun impact en effectiviteit, te zorgen voor de nodige follow-up en corrigerende maatregelen en erover te berichten in de volgende rapportage aan het Comité.

Geweld tegen vrouwen

26. Het Comité heeft kennisgenomen van de recente oprichting op de Nederlandse Antillen en Aruba van datasystemen voor het verzamelen van gegevens over geweld tegen vrouwen en de beoogde wetgeving ten behoeve van gebieds- of persoonsverboden. Het Comité betreurt echter dat de politieambtenaren op Aruba nog geen training hebben ontvangen voor het omgaan met huiselijk geweld. Gelet op de voortgang die in Nederland is geboekt met het opzetten van een nationaal kader voor de bestrijding van huiselijk geweld, blijft bij het Comité de zorg bestaan dat de formulering van het beleidskader genderneutraal is, hetgeen de notie ondermijnt dat dergelijk geweld onmiskenbaar een manifestatie is van discriminatie van vrouwen. Het Comité is ook bezorgd over het feit dat plegers van huiselijk geweld in Nederland gratis rechtshulp kunnen ontvangen, terwijl dat alleen in uitzonderlijke omstandigheden geldt voor de slachtoffers. Ook spreekt het zijn zorg uit over het feit dat paren sinds maart 2009 verplicht zijn samen een ouderschapsplan op te stellen voordat ze de echtscheidingsprocedure kunnen starten en meent dat dit ertoe kan leiden dat de toegang tot echtscheidingsprocedures met name voor vrouwelijke slachtoffers van huiselijk geweld wordt beperkt.

27. Het Comité dringt er bij de Nederlandse Antillen en Aruba op aan onverwijld wetgeving op te stellen die voorziet in tijdelijke gebieds- of persoonsverboden voor plegers van huiselijk geweld. Het Comité roept Aruba voorts op training voor de politie, openbaar ministerie en personeel in de gezondheidszorg om goed onderzoek te doen naar huiselijk geweld en de aanpak daarvan. Het Comité dringt er bij Nederland op aan te waarborgen dat bij het formuleren van het nieuwe actieplan tegen huiselijk geweld waarmee in 2011 zal

worden begonnen volledig rekening wordt gehouden met de bijzondere kenmerken van huiselijk geweld tegen vrouwen. Voorts herhaalt het zijn oproep aan Nederland zonder verdere vertraging te waarborgen dat gratis rechtshulp wordt verschaft aan alle slachtoffers van huiselijk geweld. Het Comité onderkent weliswaar dat de belangen van kinderen in het oog moeten worden gehouden, maar dringt er bij de Staat die partij is toch op aan het ouderschapsplan niet als juridische voorwaarde aan het starten van een echtscheidingsprocedure te verbinden en het in geen geval op te leggen aan vrouwelijke slachtoffers van huiselijk geweld.

Mensenhandel

28. Het Comité spreekt zijn zorg uit dat er op de Nederlandse Antillen nog geen wetgeving tegen mensenhandel is vastgesteld. Het comité neemt met genoeg kennis van het voornemen van Nederland het Verdrag van de Raad van Europa inzake de bestrijding van mensenhandel te bekrachtigen en van andere inspanningen, waaronder met name de oprichting in februari 2008 van de Task Force Aanpak Mensenhandel, maar betreurt dat er geen vertegenwoordigers van NGO's tegen mensenhandel lid zijn van de task force en dat de rol van deze NGO's bij de identificatie van slachtoffers van mensenhandel niet formeel erkend wordt. Het Comité spreekt opnieuw zijn zorg uit dat slachtoffers van mensenhandel die niet met de politie meewerken ten behoeve van de opsporing en vervolging van mensenhandelaren worden uitgesloten van de bescherming van de zogeheten B9-regeling. Het Comité meent dat de regering van Nederland door het opleggen van dit vereiste de mogelijkheden om slachtoffers te bereiken en te ondersteunen met adequate hulp aanzienlijk belemmert. Het Comité spreekt voorts zijn bezorgdheid uit over het feit dat vrouwen die het slachtoffer zijn van mensenhandel nog steeds in vreemdelingenbewaring verblijven.

29. Het Comité roept de Nederlandse Antillen op onverwijld wetgeving aan te nemen waarmee alle vormen van mensenhandel strafbaar worden gesteld. Het Comité roept Nederland op te waarborgen dat relevante NGO's volledig worden geïntegreerd als leden van de Task Force Aanpak Mensenhandel. Ook roept het Nederland op de identificatie van slachtoffers van mensenhandel te verbeteren door relevante NGO's bij het proces te betrekken en ervoor te zorgen dat vrouwen die het slachtoffer zijn van mensenhandel onder geen enkele omstandigheid vastgehouden worden in vreemdelingendetentie of andere vormen van hechtenis. Het Comité dringt er bij Nederland voorts op aan zijn verplichtingen na te komen door alle slachtoffers van mensenhandel te beschermen, ongeacht of zij bereid of in staat zijn medewerking te verlenen aan de gerechtelijke procedures.

Prostitutie

30. Het Comité vreest dat de nieuwe wet op de prostitutie in Nederland, waarbij de registratie van prostituees verplicht wordt gesteld, ertoe kan leiden dat de meerderheid van de prostituees illegaal gaat werken. Onder deze prostituees zijn migrantenvrouwen uit derde landen die zich niet kunnen laten registreren. Het Comité vreest daarom dat de wet, in plaats van de situatie van prostituees te verbeteren, de inspanningen om de seksuele uitbuiting van vrouwen te bestrijden juist ondermijnt en prostituees die zich niet kunnen of willen registreren kwetsbaarder maakt, omdat hun arbeidsomstandigheden verslechteren en hun sociale uitsluiting toeneemt. Het Comité vreest dat deze nieuwe wetgeving bovendien ernstige risico's voor de privacy en veiligheid van geregistreerde prostituees met zich meebrengt.

31. Het Comité dringt er bij de Staat die partij is op aan alvorens de wet aan te nemen een risico-analyse uit te voeren, waarbij ook het privacy perspectief wordt onderzocht, in overleg met betrokken groepen en relevante organisaties. Het Comité roept Nederland voorts op in zijn volgende periodieke rapportage uitgebreidere en concretere informatie te verschaffen over de maatregelen die zijn getroffen om de arbeidsomstandigheden van prostituees alsmede hun autonomie, privacy en veiligheid te verbeteren. Het Comité moedigt de Staat die partij is aan voldoende financiële middelen toe te wijzen voor de empowerment van prostituees en de gelden voor uitstapprogramma's in stand te houden.

Politieke participatie en deelname aan het openbare leven

32. Een derde van de ministers van de Nederlandse Antillen is vrouw, maar het Comité betreurt het dat vrouwen zwaar ondervertegenwoordigd zijn in het parlement en de eilandraden. In het Nederlandse parlement en de regering zijn vrouwen weliswaar relatief sterk vertegenwoordigd, maar het Comité is bezorgd over hun zeer beperkte vertegenwoordiging in gemeenteraden en de lokale en provinciale overheden alsmede op hoge posities, met name in de diplomatieke dienst en de sectoren veiligheid en defensie. Het Comité betreurt voorts dat nog steeds niet wordt beoogd quota in te stellen teneinde een beter evenwicht tussen mannen en vrouwen in de politiek te bewerkstelligen.

33. Het Comité roept alle regeringen van de Staat die partij is op hun inspanningen ter wille van gelijke vertegenwoordiging in hun gekozen organen op te voeren en daartoe tijdelijke bijzondere maatregelen te treffen in overeenstemming met artikel 4, eerste lid, van het Verdrag en algemene aanbeveling nr. 25; dit geldt in het bijzonder voor quota, numerieke doelstellingen en meetbare doelen ter bevordering van een grotere participatie van vrouwen,

met inbegrip van migrantenvrouwen en vrouwen uit minderheden, in alle niveaus van de politieke en publieke besluitvorming en in de veiligheids- en defensiesector, alsmede de vertegenwoordiging van vrouwen in de diplomatieke dienst en internationale organisaties.

Onderwijs

34. Ondanks de maatregelen die Nederland heeft genomen, ziet het Comité een hardnekkige segregatie in het onderwijs, met name in het beroeps- en hoger onderwijs, en stereotype onderwijskeuzes. Het Comité is bezorgd over voortduren van een systeem van benoemingen op universiteiten dat beter uitpakt voor mannen en over het feit dat er een streefcijfer voor vrouwelijke hoogleraren is geformuleerd dat beduidend onder de Europese norm van 25 procent ligt, hoewel er geen tekort is aan gekwalificeerde en geschikte vrouwelijke kandidaten. Het Comité is verder bezorgd over het concept van een leven lang leren dat lijkt te worden versmald tot onderwijs gericht op de arbeidsmarkt, waardoor vrouwen die niet werken en oudere en gehandicapte vrouwen in het bijzonder worden uitgesloten.

35. Het Comité moedigt de Staat die partij is aan allesomvattende maatregelen te treffen ten behoeve van de diversificatie van de academische en beroepskeuzes van vrouwen. Het Comité moedigt de Staat die partij is ook aan de carrièreontwikkeling van vrouwen in het onderwijssysteem te monitoren om gelijke toegang te waarborgen en verborgen of onbedoelde discriminatie van vrouwen te voorkomen. Het Comité roept Nederland op de door de Europese Unie vastgestelde doelstellingen te verwezenlijken en het Comité in zijn volgende rapportage informatie te verschaffen over de concrete maatregelen die ter verwezenlijking van dit doel zijn genomen. Het Comité roept Nederland voorts op de gendermainstreaming uit te breiden tot alle niveaus van het onderwijssysteem en het beleid van een leven lang leren en te waarborgen dat alle vrouwen hun gehele leven er volledig toegang toe hebben.

Werkgelegenheid en economische macht voor vrouwen

36. Kennisnemend van de verschillende maatregelen die Nederland heeft genomen ter ondersteuning van de participatie van vrouwen in de arbeidsmarkt en om de combinatie van gezin en werk te vergemakkelijken, spreekt het Comité zijn zorg uit over het feit dat te weinig vooruitgang wordt geboekt met de bestrijding van de structurele ongelijkheid en ernstige nadelen die vrouwen blijven ondervinden op de arbeidsmarkt. Het Comité is zeer bezorgd over het lage aantal vrouwen dat economisch onafhankelijk is en over het feit dat de regering de concrete doelstellingen hiervoor heeft verlaagd. Het Comité constateert met zorg dat concrete maatregelen ontbreken ondanks de hardnekkige horizontale en verticale

segregatie op de arbeidsmarkt waarbij vrouwen zich vooral in de lagerbetaalde sectoren bevinden. Ook is het Comité verontrust over de hogere werkloosheidscijfers onder vrouwen, met name met een migrantenachtergrond en oudere vrouwen, en over het feit dat onvoldoende maatregelen zijn genomen om de aanzienlijke kloof in salaris tussen vrouwen en mannen in de private (23 procent) en publieke sector (12 procent) te dichten alsmede over het feit dat vrouwen nog steeds onvrijwillig oververtegenwoordigd zijn in tijdelijke en parttime banen. In dit verband vraagt het Comité zich ernstig af of de Nederlandse regering de mate waarin vrouwen daadwerkelijk hebben gekozen voor parttime werk niet overschat.

37. Het Comité dringt er bij de Staat die partij is op aan zijn inspanningen te intensiveren om te waarborgen dat mannen en vrouwen gelijke kansen hebben op de arbeidsmarkt, onder meer door middel van tijdelijke bijzondere maatregelen met doelstellingen gekoppeld aan een termijn, in overeenstemming met artikel 4, eerste lid, van het Verdrag en algemene aanbeveling nr. 25 en door de arbeidsinspectie uit te rusten met de nodige menskracht en financiële middelen om de antidiscriminatiewetgeving op de arbeidsmarkt te handhaven en de naleving te monitoren. Het Comité roept de Nederlandse regering op beleid gericht op vrouwen met bijzondere maatregelen te implementeren om de werkloosheid onder vrouwen terug te dringen, meer kansen voor vrouwen te creëren om hun arbeidsuren uit te breiden, toegang te krijgen tot fulltime werk en de maatregelen te intensiveren teneinde de toegang van vrouwen tot de groeisectoren van de economie te stimuleren. Het Comité roept Nederland voorts op krachtiger maatregelen aan te nemen om de bestrijding van discriminatie van vrouwen bij de lonen uit te bannen, met inbegrip van functiewaarderingen, het verzamelen van gegevens, het opzetten van een landelijke campagne voor gelijke beloning en uitbreiding van de ondersteuning van sociale partners bij collectieve loononderhandelingen, in het bijzonder bij het vaststellen van loonstructuren in sectoren waarin vooral vrouwen werkzaam zijn. Het adviseert Nederland voorts in zijn volgende periodieke rapportage informatie te verschaffen over de resultaten van deze maatregelen en gegevens over gevallen van discriminatie van vrouwen op de werkplek, met inbegrip van salarisdiscriminatie, en seksuele intimidatie waarover de arbeidsinspectie zich heeft gebogen en een overzicht te verschaffen van de inkomensontwikkelingen van vrouwen, hetzij uit werkzaamheden, hetzij uit socialezekerheidsuitkeringen, hetzij uit pensioenen.

38. Het Comité is zeer bezorgd over het feit dat honderdduizenden mensen in Nederland werkzaam zijn in particuliere huishoudens en als door de overheid gefinancierde thuiszorgwerkers. 95% daarvan is vrouw, met beperkte sociale rechten en beperkt toegang tot

de sociale zekerheid, zeker waar het gaat om werkloosheidsuitkeringen, uitkeringen bij arbeidsongeschiktheid en pensioenen.

39. Het Comité roept de Staat die partij is op maatregelen te nemen om te waarborgen dat vrouwelijke huishoudelijke krachten volledig aanspraak kunnen maken op de sociale zekerheid en andere voorzieningen voor werknemers.

Vrouwelijke asielzoekers en vluchtelingen

40. Het Comité is zeer verontrust over de huidige versnelde asielprocedure van 48 uur op grond van de Vreemdelingenwet van 2000, alsmede de verlenging hiervan tot 8 dagen, waardoor vrouwen een groot risico lopen op refoulement, wanneer ze niet onmiddellijk melding maken van geweld of seksueel misbruik. Nog bezorgder is het Comité dat beroepen bij de versnelde procedure geen schorsende werking hebben en dat de verzoekers geen recht hebben op verblijf in opvangcentra maar het land moeten verlaten. Hoewel de Nederlandse staatssecretaris van Justitie tijdelijke verblijfsvergunningen kan verstrekken aan slachtoffers van huiselijk geweld, is het Comité bezorgd over het feit dat huiselijk geweld formeel nog steeds niet wordt aangemerkt als een grond voor asiel.

41. Het Comité meent dat de korte duur van de versnelde asielprocedure zelfs bij verlenging tot acht dagen, zoals Nederland beoogt, ongeschikt is voor kwetsbare groepen, zoals vrouwen die het slachtoffer zijn van geweld en kinderen zonder begeleiders, en dringt er daarom op aan dat de Staat die partij is in de procedure voor deze groepen de mogelijkheid opneemt hun verzoek in een later stadium toe te lichten en bewijs te overleggen. Het Comité dringt er bij de Staat die partij is voorts op aan asielzoekers tijdens de gehele behandeling van hun zaak adequaat onderdak te verschaffen, ook in de fase van beroep. Het Comité roept de Staat die partij is voorts op huiselijk geweld en gendergerelateerde vervolging aan te merken als gronden voor asiel, hetgeen zou stroken met de richtlijnen van de Hoge Commissaris voor de vluchtelingen van de VN inzake gendergerelateerde vervolging en richtlijn 2004/83/EG van de Raad van de Europese Unie van 29 april 2004.

Vrouwelijke immigranten en migranten en vrouwen uit minderheden

42. Het Comité heeft kennisgenomen van de maatregelen die genomen zijn ter bevordering van de integratie van vrouwelijke immigranten en migranten, zwarte en moslimvrouwen alsmede vrouwen afkomstig uit minderheden in de Nederlandse maatschappij, maar acht het nog steeds reden tot zorg dat deze groepen nog altijd geconfronteerd worden met allerlei vormen van discriminatie op het gebied van onderwijs, gezondheid, werkgelegenheid en maatschappelijke en politieke participatie. Het Comité spreekt opnieuw zijn zorg uit over de

formele voorwaarden voor gezinshereniging in Nederland, te weten het inburgeringsexamen en de inkomenseis, die slechts voor bepaalde nationaliteiten worden gehanteerd en die vrouwelijke migranten disproportioneel treffen. Het Comité tekent voorts aan dat soortgelijke voorwaarden gelden voor gezinsvorming en voor gezinsleden van een vluchteling die niet binnen drie maanden nadat het asiel is verleend een aanvraag voor gezinshereniging hebben gedaan.

43. Het Comité dringt er bij Nederland op aan zijn inspanningen om de discriminatie van vrouwelijke immigranten en migranten, zwarte en moslimvrouwen en vrouwen uit andere minderheden uit te bannen te intensiveren. Het moedigt Nederland aan proactieve maatregelen te treffen om hun participatie op de arbeidsmarkt verder te vergroten, hen te informeren over de beschikbaarheid van sociale dienstverlening en rechtsmiddelen en te waarborgen dat ze niet in een slachtofferrol geduwd worden. Het Comité roept de Staat die partij is ook op regelmatig diepgaand onderzoek te doen naar de discriminatie van vrouwelijke immigranten en migranten en vrouwen uit minderheden en cijfers te verzamelen over hun deelname aan het arbeidsproces, opleiding en gezondheidstoestand en daarover in de volgende rapportage te rapporteren. Het Comité roept Nederland op de strengere voorwaarden voor gezinsvorming en gezinshereniging te laten varen die in strijd zijn met zijn verplichting uit hoofde van artikel 16 van het Verdrag.

Kwetsbare groepen

44. Het Comité betreurt het dat uitgebreide informatie en statistische gegevens over de situatie van vrouwen op het platteland, gehandicapte vrouwen en oudere vrouwen ontbreken in de rapportages van de drie landen. Het spreekt zijn zorg uit over de feminisering van de armoede in Nederland en de toenemende armoede onder en de geïsoleerde positie van oudere vrouwen en alleenstaande moeders. Het Comité is ook bezorgd over de negatieve gevolgen van de wijziging van het sociale stelsel voor hun levensomstandigheden en over de consequenties van de bezuinigingen op de gezondheidszorg voor oudere vrouwen.

45. Het Comité roept alle regeringen van de Staat die partij is op in hun volgende rapportage gegevens en informatie te verschaffen, opgesplitst naar etniciteit, vrouwen op het platteland, gehandicapte vrouwen en oudere vrouwen. Ook roept het Nederland op het vóórkomen van armoede onder vrouwen en de bijbehorende risico's intensief te monitoren, specifiek op vrouwen gerichte maatregelen op te nemen in zijn regelingen voor armoedebestrijding en op vrouwen, met inbegrip van gescheiden vrouwen, gerichte armoedepreventieprogramma's te ontwikkelen. Het Comité dringt er bij Nederland voorts op aan zijn wetgeving inzake de

sociale sector en het sociale beleid te analyseren op genderaspecten evenals de bezuinigingen op de gezondheidszorg en met name aandacht te besteden aan oudere vrouwen, alleenstaande moeders en gehandicapte vrouwen.

Gezondheid

46. Het nationale rapport over 2009-2010 inzake de implementatie van het Verdrag zal weliswaar in het teken staan van de gezondheid van vrouwen uit etnische minderheden afgezet tegen hun sociaaleconomische positie, maar het Comité is zeer bezorgd over het feit dat de kans op moedersterfte voor vrouwelijke asielzoekers dat in Nederland vier maal groter is dan voor Nederlandse vrouwen en het feit dat vrouwelijke immigranten zonder papieren grote problemen ondervinden bij het verkrijgen van gezondheidszorg waarop zij formeel wel recht hebben en dat vooral omdat ze niet de juiste informatie krijgen. Het Comité is ook bezorgd over de specifieke gezondheidsproblemen die transseksuele vrouwen ondervinden, zoals de verplichte sterilisatie die zij moeten ondergaan om hun geboorteakte te laten wijzigen en dat het plaatsen van borstimplantaten niet vergoed wordt door de zorgverzekeringen. Ook spreekt het Comité zijn zorg uit over het feit dat zwangere vrouwen die verdacht worden van drugsmokkel op Schiphol en geen bodyscan kunnen ondergaan langdurig in hechtenis gehouden kunnen worden.

47. Het Comité roept Nederland op de bevindingen uit het onderzoek naar de gezondheidssituatie van vrouwen uit etnische minderheden aan de hand van de verplichting uit hoofde van het Verdrag en algemene aanbeveling nr. 24 in zijn volgende rapportage te melden. Voor de tussentijd roept het Comité Nederland op onmiddellijk maatregelen te treffen om de moedersterfte onder vrouwelijke asielzoekers terug te dringen en vrouwen zonder papieren voor te lichten over hun rechten en praktische informatie te verschaffen over hoe zij toegang krijgen tot de gezondheidszorg. Het Comité is een sterk voorstander van het Nederlandse voornemen diepgaand onderzoek te verrichten naar de gezondheidssituatie van transseksuele vrouwen en de herziening van de wetgeving die sterilisatie van transseksuele vrouwen verplicht stelt. Het Comité nodigt Nederland voorts uit zijn standpunt inzake de vergoeding van borstimplantaten aan transseksuele vrouwen te herzien. Het Comité roept Nederland op geschikte onderzoeksmethoden te gebruiken voor zwangere vrouwen die verdacht worden van drugsmokkel zodat ze op de nationale luchthaven niet in hechtenis hoeven te blijven.

Verklaring van Beijing en het Platform voor Actie

48. Het Comité dringt er bij de Staat die partij is op aan bij de uitvoering van zijn verplichtingen uit hoofde van het Verdrag volledig te werk te gaan volgens de Verklaring van Beijing en het Platform voor Actie, die de bepalingen van het Verdrag versterken en verzoekt de Staat die partij is daarover in zijn volgende periodieke rapportage informatie te verschaffen.

Millenniumontwikkelingsdoelen

49. Het Comité benadrukt dat volledige en effectieve implementatie van het Verdrag onmisbaar is bij het verwezenlijken van de Millenniumontwikkelingsdoelen. Opgeroepen wordt tot het opnemen van een genderperspectief en expliciete weerspiegeling van de bepalingen van het Verdrag in alle inspanningen tot het verwezenlijken van de Millenniumontwikkelingsdoelen en verzoekt de Staat die partij is daarover in zijn volgende periodieke rapportage over te berichten.

Ratificatie van andere verdragen

50. Het Comité constateert dat wanneer Staten de negen belangrijkste internationale mensenrechteninstrumenten eerbiedigen, dit ten goede komt aan de mogelijkheden voor vrouwen in alle aspecten van het leven gebruik te maken van hun mensenrechten en fundamentele vrijheden. Het Comité moedigt de Regering van het Koninkrijk der Nederlanden dan ook aan te overwegen de verdragen te ratificeren waarbij het nog geen partij is en zijn beslissing het Verdrag inzake de bescherming van de rechten van alle migrerende werknemers en hun gezinsleden niet te ratificeren te herzien.

Verspreiding van het slotcommentaar

51. Het Comité verzoekt om grootschalige verspreiding in Nederland van dit slotcommentaar zodat de bevolking, met inbegrip van ambtenaren, politici, parlementariërs en vrouwen- en mensenrechtenorganisaties op de hoogte worden gebracht van de maatregelen die zijn getroffen om de gelijkheid van vrouwen zowel in rechte als feitelijk te waarborgen alsmede van de verdere stappen die nog nodig zijn in dat verband. Het Comité verzoekt de Staat die partij is de verspreiding, in het bijzonder onder vrouwen- en mensenrechtenorganisaties, van het Verdrag, het Facultatief Protocol daarbij, de algemene aanbevelingen van het Comité, de Verklaring van Beijing en het Platform voor Actie en de uitkomsten van de 23e bijzondere zitting van de Algemene Vergadering onder de noemer “Women 2000: gender equality, development and peace for the twenty-first century” te intensiveren.

Follow-up

52. Het Comité verzoekt de Staat die partij is binnen twee jaar schriftelijk informatie te verschaffen over de stappen die zijn genomen ten behoeve van de implementatie van de aanbevelingen uit de punten 27 en 29.

Datum van de volgende rapportage en richtlijnen voor de rapportage

53. Het Comité verzoekt Nederland, de Nederlandse Antillen en Aruba in hun volgende rapportage uit hoofde van artikel 18 van het Verdrag in te gaan op de in dit slotcommentaar genoemde punten van zorg. Het Comité nodigt de Staat die partij is uit zijn volgende rapportage in februari 2014 in te dienen als een geconsolideerd rapport dat alle onderdelen van het Koninkrijk der Nederlanden betreft.

54. Het Comité nodigt de Staat die partij is uit de geharmoniseerde richtlijnen voor rapportage uit hoofde van internationale mensenrechtenverdragen te volgen, met inbegrip van de richtlijnen ter zake van een gemeenschappelijk kerndocument en verdragsspecifieke documenten, zoals in juni 2006 goedgekeurd tijdens de vijfde Inter-Committee meeting van de verdragsorganen voor de mensenrechten (HRI/MC/2006/3 and Corr.1). De door het Comité tijdens zijn veertigste zitting in januari 2008 aangenomen verdragsspecifieke rapportagerichtlijnen moeten worden toegepast in combinatie met de geharmoniseerde richtlijnen voor rapportage inzake het gemeenschappelijke kerndocument. Tezamen vormen zij de geharmoniseerde richtlijnen voor rapportage uit hoofde van het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen. Het verdragsspecifieke document mag niet langer zijn dan 40 pagina's en het geactualiseerde gemeenschappelijke kerndocument mag ten hoogste 60-80 pagina's tellen.